

Євгенія Тихомирова, доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу
Волинський національний університет імені Лесі Українки, (м. Луцьк, Україна)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ РАМКИ ІНОЗЕМНОГО ВПЛИВУ ТА ВТРУЧАННЯ В КОНТЕКСТІ КЛІМАТИЧНОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

У сучасній науці існують різні трактування дезінформації у контексті іноземного впливу та втручання. На думку *О. Fridman*, дослідника Королівського коледжу Лондона, в останні десятиліття «західний академічний, професійний і політичний дискурс сформувався трьома новими концептуальними рамками, призначеними для опису іноземного впливу та втручання нижче порогу відкритого військового протистояння: «гібридна війна/загрози», «сіра зона» та «іноземне інформаційне маніпулювання та втручання». Він стверджує, що після анексії Криму та суперечок навколо президентських виборів у США у 2016 р. центральне місце в дискусіях посіли терміни «іноземний вплив» та «іноземне втручання», що різняться між собою. Науковець наводить два трактування. Одне, прийняте австралійським урядом, на його погляд, «чітко розрізняє вплив і втручання». Друге – позиція ЄС – протилежне: «не визнає різниці між іноземним впливом та іноземним втручанням, використовуючи їх як взаємозамінні»¹³⁰. Проте один з останніх документів, прийнятий ПАРЕ у березні 2025 р., веде мову про те, що «боротьба з іноземним втручанням вимагає делікатного балансу», потребуючи «підвищення прозорості та доброчесності законної діяльності з іноземного впливу». Тут прямо йдеться про те, що терміни «іноземне втручання» та «іноземний вплив» слід відрізняти, оскільки вони, «хоча і пов'язані між собою, передбачають різні рівні залучення та намірів». Перше трактується як «навмисне, приховане та маніпулятивне втручання іноземних держав, їхніх довірених осіб або приватних осіб», «стратегічний інструмент іноземного втручання для спотворення реальності,

¹³⁰ Fridman, O. (2024). Defining Foreign Influence and Interference. URL: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2024/01/special-publication-040124.pdf>

розколу суспільств і послаблення демократії». А друге розглядається як зазвичай «відкриті і часто законні зусилля іноземного уряду або організації, спрямовані на те, щоб вплинути на думки, політику або дії іншої країни»¹³¹. Здається, що підкреслені нами слова акцентують увагу на не беззаперечності позитивного трактування іноземного впливу. У зазначеному документі прямо підкреслюються той факт, що «розмиті межі між легітимним впливом і прихованим втручанням додають складності цій проблемі».

Порівнюючи терміни іноземний вплив та втручання, *О. Fridman* бере до уваги такі критерії: сфера впливу та втручання; намір, прозорість, легітимність. У першому контексті асоціюються або виключно з інформаційною сферою як головним полем діяльності, спрямованим «на дезінформацію та кампанії в соціальних мережах, відповідну кібер-діяльність, фейкові новини, а також неправомірне використання та маніпулювання даними». Або додатково враховують дії, спрямовані на втручання у політичні процеси, торгівлю та інвестиції, корупцію, експлуатація міграції та маніпулювання міжнародними організаціями. У нашому дослідженні будемо розглядати лише інформаційну сферу впливу, враховуючи природу дезінформаційних процесів. Зрозуміло, більш цілісний погляд в контексті впливу іноземних акторів на інші потенційні сфери кліматичного розвитку цілком можливий, проте потребує окремого дослідження.

Що стосується критерію наміру, на погляд *О. Fridman*, варто інтерпретувати його як «визначальний елемент іноземного втручання». Це або дії, покликані «сіяти розбрат, маніпулювати суспільним дискурсом», або це «ворожі», «зловмисні», «шкідливі» або «маніпулятивні» іноземні вплив і втручання. Прозорість і легітимність також трактуються по-різному, про що у праці йдеться наступне. Дослідники припускають, що питання прозорості є головною відмінністю між іноземним впливом і втручанням, оскільки «іноземний вплив є відкритим і чесним, тоді як іноземне втручання є таємним і оманливим». Трактуючи легітимність, більшість підходів зосереджуються «виключно на іноземному впливі та втручанні як на чомусь нелегітимному/неприйнятному/незаконному»¹³².

Політологиня Університету Торонто *D. Fu* вважає, що вживання термінів «іноземний вплив» та «іноземне втручання» як синонімів «збиває з пантелику і є небезпечним». Її стаття так і називається: «Відрізняйте іноземний вплив від іноземного втручання». Іноземне втручання вона пов'язує із застосуванням так званої «жорсткої сили» (*sharp power*), що «пронизує, проникає або перфорує політичне та інформаційне середовище в країнах-мішенях». Воно, з її погляду, характеризується чотирма «с» – *covert* (приховані), *corrosive* (агресивні), *criminal* (злочинні) або *coercive* (примусові). Дослідниця вважає, що найбільш

¹³¹ Foreign interference a threat to democratic security in Europe. (2025). URL: <https://pace.coe.int/en/files/34253/html>

¹³² Fridman Ofer. (2024). Там само.

типовим прикладом є втручання у вибори, оскільки воно «безпосередньо підриває найбільш фундаментальні інститути демократії». Разом з тим, як нам здається, втручання у кліматичну політику за допомогою зовнішньої дезінформації фактично підриває її ефективність і може також трактуватися у контексті чотирьох «с». Зовнішній вплив, навпаки, досягається, на погляд *D. Fu*, за допомогою «м'якої сили» («soft power»), яка здійснюється через переконання та привабливість, а не примус, а тому є «прозорою і законною, відповідає національному законодавству і не суперечить міжнародним документам з прав людини», «не завдає принципової шкоди інтересам приймаючої країни або її громадянам»¹³³.

Враховуючи існуючі дослідження та підходи, будемо у контексті кліматичної дезінформації, по-перше, розрізняти іноземні втручання та вплив. Втручання трактуватимемо однозначно як негативне явище – спотворення кліматичної реальності, розкол суспільств і послаблення кліматичного руху. По-друге, іноземний інформаційний вплив щодо зміни клімату трактуватимемо як амбівалентний процес: співіснування протилежного ставлення до об'єкта чи ідеї. Негативний аспект пов'язуватимемо з поширенням іноземної кліматичної дезінформації, що може зашкодити боротьбі зі зміною клімату. Позитивний – вбачатимемо у міжнародній співпраці та обміні знаннями, що матиме позитивне значення, сприяючи поширенню точної інформації щодо кліматичних змін, яке допоможе протистояти кліматичній дезінформації, та прийняттю ефективних рішень у кліматичній політиці.

У контексті іноземного впливу щодо дезінформації, на наш погляд, переважають дослідження саме негативного сенсу. Серед останніх звертаємо увагу на працю американського автора *D. Byman*, який посилається на визначення, як він пише «іноземного зловмисного впливу», і трактує його як «підригну, неоголошену, примусову або злочинну діяльність іноземних урядів, недержавних суб'єктів або їхніх довірених осіб, спрямованих на вплив на популярне в країні чи політичне ставлення, уявлення чи поведінку іншої країни з метою просування своїх інтересів. Таку діяльність він пов'язує з навмисним поширення мізінформації (неправдивої інформації) або дезінформації – неправдивої інформації, яка поширюється з наміром завдати шкоди, ввести в оману або маніпулювати»¹³⁴.

Наведемо приклади такого впливу. В дослідженні міжнародної організації *Action Against Disinformation* (CAAD) та її партнерів була згадується роль *Tenet Media* та творців контенту, які фінансуються рф (а отже, є операцією російського впливу), у поширенні в соціальних мережах дезінформації, зокрема щодо зміни клімату як до, так і після пред'явлення федерального обвинувачення. Тут зазначається їхня досить велика активність у кліматичній

¹³³ Fu Diana. (2025). Distinguish Foreign Influence from Foreign Interference. Getting China right at home. URL: <https://acf.sais.jhu.edu/distinguish-foreign-influence-foreign-interference.html>

¹³⁴ Byman Daniel. (2025). Foreign Malign Influence Targeting US and Allied Corporations. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2025-03/250320_Byman_Foreign_Influence.pdf?VersionId=RRrbau8bPrR6dv7tHPjAMpFwaPY3d7Y3

дискусії, а також той факт, що кліматичний контент від фінансованої росією операції не можна відрізнити від ультраправої дезінформації, що підтримується викопним паливом. Було виявлено 183 дописи пов'язаних з *Tenet Media* авторів контенту, які мають понад 16 млн. підписників, за період з 1 вересня 2013 р. по 23 вересня 2024 р., що містять недоброчесну поведінку або дезінформацію про зміну клімату. Ці дописи отримали загалом 23 555 000+ переглядів і 1 048 902 соціально активні (пости, вподобання тощо)¹³⁵.

У вересні 2024 р. обвинувальний акт Міністерства юстиції США зазначав¹³⁶: компанія *Tenet Media* (штат Теннессі), частково фінансується російською агентурою впливу. Йдеться про «Russia Today» (RT) – державне ЗМІ, що фінансується і керується урядом рф, яке після її вторгнення в Україну в лютому 2022 р. потрапило під санкції і припинило офіційну діяльність у США, Канаді, Великій Британії та Європейському Союзі. У відповідь RT створила «цілу імперію таємних проєктів», покликаних формувати громадську думку «західної аудиторії» (один із її «таємних проєктів» – фінансування онлайн-контенту в штаті Теннессі).

Приклад негативного іноземного впливу, пов'язаного з іншим суб'єктом, Китаєм, наводять дослідники з Тайваню, що вивчали дезінформаційні повідомлення, поширювані через соціальний додаток «Line», використовуючи дослідження фактчекерів трьох окремих організацій (Taiwan FactCheck Foundation (TFC), MyGoPen (MGP) і Cofacts). Значна частина цієї дезінформації, на думку авторів, «походить з китайськомовного кіберпростору, з деякими доказами операцій, спонсорованих державою». Вона часто продукується та посилюється через мережу, що складається «з пропагандистської машини Китаю, державних ЗМІ, тайванських ЗМІ та впливових осіб, що підтримують КПК. Окрім традиційних ЗМІ, ці новини були помітні в соціальних мережах – Facebook і додатку для миттєвого спілкування «LINE», а також на відеоплатформах, таких як YouTube і TikTok.

Висвітлюючи, як «дезінформація може перешкоджати зусиллям Тайваню щодо боротьби зі зміною клімату, підриваючи довіру громадськості та сприяючи скептицизму», аналітики виявили чотири основні теми дезінформації: затримка з відновлювальними джерелами, недовіра до енергетичної інфраструктури, питання ядерної енергетики як відволікаючий фактор, та оманливі дії щодо клімату. Дослідники довели, що «дезінформація підриває довіру громадськості та перешкоджає ефективній кліматичній політиці», її дослідження сприятиме «поширенню ширшої літератури щодо дезінформації про клімат, надаючи цінну інформацію з Тайваню, наголошуючи на необхідності локалізованих підходів для ефективної протидії дезінформації»¹³⁷.

¹³⁵ CAAD Briefing Note. (2024): Tenet Media & Climate Disinformation. (2024). URL: <https://caad.info/wp-content/uploads/2024/09/CAAD-Briefing-Note -Tenet-Media-Climate-Disinformation.pdf>

¹³⁶ Sealed indictment. (2024). URL: <https://www.justice.gov/archives/opa/media/1366266/dl>

¹³⁷ Liu, J. C. E., & Lee, C. F. (2025). Climate and energy misinformation in Taiwan. *Frontiers in Communication*, 9, 1531126. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/communication/articles/10.3389/fcomm.2024.1531126/full>

Враховуючи теоретичний аналіз і наведені приклади негативного іноземного впливу, будемо визначати негативний іноземний вплив у контексті дезінформації про зміну клімату як дії державних і недержавних суб'єктів, що здійснюються через міжнародні кордони з метою формування громадської думки, політичних рішень або дій, пов'язаних зі зміною клімату. Він поширює сумніви, поляризує суспільство та ускладнює впровадження ефективних кліматичних заходів. Такий вплив може здійснюватися через поширення неправдивої інформації за фінансової підтримки ЗМІ, досліджень або інші форми залучення.

Хоча безпосереднього трактування амбівалентності іноземного впливу щодо кліматичних змін досі в академічних роботах не виявлено, можна припустити, що міжнародна співпраця у сфері кліматичних досліджень та обміну інформацією (яка за визначенням є іноземним впливом) може вважатися, на наш погляд, проявом амбівалентного розуміння зазначеної проблеми. Зрозуміло, що у такому контексті ми не ведемо мову про одночасний позитивний чи негативний вплив одних і тих самих дій, оскільки між негативним та позитивним впливом існує фундаментальна різниця: одні іноземні суб'єкти грають значну роль у розповсюдженні кліматичної дезінформації, інші у сприянні кліматичним діям, протидіючи їй поширенню.

Саме тому прояв амбівалентності ми пов'язуємо з явищем іноземного впливу, розмежовуючи вплив на кліматичні дії:

- негативний – навмисне поширення неправдивих тверджень з метою перешкоджання кліматичним діям
- позитивний – просування кліматичних ідей та рішень, узгоджених з владними структурами відповідних країн шляхом ратифікації або взаємної згоди.

На наш погляд, сьогодні варто виокремити дослідницькі напрями, що спрямовані на вивчення позитивних аспектів іноземного впливу, хоча вони не завжди оформлені як окремі академічні праці.

Прикладами позитивного іноземного впливу є міжнародна співпраця та ініціативи, що сприяють боротьбі зі зміною клімату та поширенню достовірної інформації. Йдеться, передусім, про те, що багато країн активно співпрацюють у боротьбі зі зміною клімату на основі численних міжнародних угод та ініціатив, спрямованих на спільне вирішення цієї глобальної проблеми таких як міждержавні угоди – Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (UNFCCC), Кіотський протокол (Kyoto Protocol), Паризька кліматична угода (Paris Agreement). Їхня легітимність як іноземного впливу пов'язана з процедурою ратифікації цих угод країнами-учасниками, наприклад вище перелічені документи були ратифіковані відповідно Законами України від 29.10. 1996 р. № 435/96-ВР, 04.02.2004 р. № 1430-IV та 14.07.2016 р. № 1469-VIII.

У рамках таких угод також діють організації, які поширюють наукову інформацію, що допомагає у боротьбі з кліматичною дезінформацією різного походження, зокрема, іноземного (наприклад, Міжурядова група експертів зі зміни клімату (IPCC), яка зараз охоплює майже 200 країн-членів). Важливу роль відіграють також міжнародні неурядові організації, що не лише поширюють об'єктивну інформацію про зміну клімату та підтримку дій, спрямованих на подолання кліматичної дезінформації, але і спеціалізуються на критичному аналізі кліматичної дезінформації, а тому може сприяти розвінчання та спростуванню кліматичної дезінформації, що поширюється не лише національними, але й іноземними суб'єктами: міжнародні та регіональні організації (Climate action against disinformation (<https://caad.info/>), DeSmog (<https://www.desmog.com/about/>), Skeptical Science (<https://skepticalscience.com/>), EU DisinfoLab (<https://www.disinfo.eu/publications/platforms-policies-on-climate-change-misinformation/>)). І перші, і другі дають можливість отримувати знання про кліматичну дезінформацію і відповідно реагувати на появу хибної інформації щодо змін клімату та світової і національної кліматичної політики.

Прикладом позитивного іноземного впливу також є досвід міжнародної співпраці організацій, подібних до Шведського агентства психологічного захисту, важливою складовою роботи якого є поширення результатів досліджень та інших знань з питань психологічного захисту. Воно бере участь у міжнародній робочій групі з протидії іноземному втручання, яке об'єднує 15 країн, а також ЄС, НАТО та Механізм швидкого реагування G7 для співпраці з питань, що стосуються зловмисного інформаційного впливу. Агентство також бере участь у низці двосторонніх спільних ініціатив на різних рівнях, у тому числі з експертами та аналітиками. Тісна співпраця відбувається, наприклад, з Фінляндією, країнами Балтії, Канадою, США та Великою Британією.

Завершуючи концептуальний аналіз проблеми іноземного впливу, варто зазначити, що політичні зміни, що відбулися в США, призвели до посилення тенденцій негативного прояву іноземного інформаційного впливу, яких не було раніше. Було скорочено фінансування та закрити не лише програми і установи що стосуються кліматичних змін, але й агентства, що спеціалізуються на дослідженнях дезінформації та операцій з іноземного впливу. Зокрема, закрито Центр боротьби з зовнішнім інформаційним маніпулюванням та втручанням (R/FIMI), структурний підрозділ у Держдепі США, що був відповідальним за моніторинг і протидію дезінформаційним кампаніям іноземних держав (до речі, незважаючи на те, що розглядав лише дезінформаційні атаки іноземних держав на інші країни) ¹³⁸.

¹³⁸ Gedeon Joseph. (2025). Trump administration shuts US office countering foreign disinformation. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2025/apr/16/trump-state-department-foreign-disinformation>

EU DisinfoLab, яка збирає знання та досвід щодо дезінформації в Європі, у 2025 р. зазначала: «Платформи соціальних мереж скоротили модерацію контенту, а Національний науковий фонд скасував сотні дослідницьких грантів, пов'язаних з медіаграмотністю, боротьбою з дезінформацією, різноманітністю, рівністю та інклюзивністю». Це «може створити ризики для національної безпеки, оскільки Росія та Китай матимуть більше свободи поширювати дезінформацію та посилювати іноземний вплив і втручання». Щодо кліматичної дезінформації подано такі оцінки: «Трамп називає глобальне потепління «корисним для нас». Маск перетворюється з героя електромобілів на противника кліматичних змін». Вони підживлюють «трансатлантичну хвилю кліматичної дезінформації, послаблюючи дії щодо клімату від Вашингтона до Бразилії, від Брюсселя до Берліна»¹³⁹.

У цьому контексті можна прогнозувати посилення негативного іноземного впливу щодо кліматичної дезінформації завдяки не лише традиційним акторам (РФ, Китай тощо), але і державно організованої дезінформації однієї з провідних країн – США, яка перешкоджатиме зусиллям щодо донесення до людей точної інформації про зміни клімату, сприяючи зниженню кліматичної грамотності населення та громадської підтримки кліматичної політики, спрямованої на протидію наслідкам зміни клімату, їхньому пом'якшенню та адаптації до них. І, хоча дехто вважає, що це поки не супроводжується створенням державної пропагандистської машини, як це має місце в авторитарних країнах, проте значно скорочуються ресурси для протидії як національним, так і міжнародним кампаніям з кліматичної дезінформації.